

❖ ПЕРЕДМОВА ❖

За кілька днів до повномасштабного вторгнення Росії ми в бізнес-клубі INSPIRA зібралися майже повним складом, щоб спробувати зрозуміти наше колективне ставлення до ймовірного початку великої війни та напрацювати спільну модель поведінки на випадок, якщо повномасштабне вторгнення все ж таки відбудеться. Ми відкрито проговорювали свої упередження, сумніви й думки щодо можливого початку війни, різних сценаріїв її ходу, навіть можливих дат. Наприкінці розмови одностайно, всім клубом, ухвалили рішення: і наші бізнеси, і сам клуб у разі початку війни робитимуть усе можливе й неможливе, щоб Україна встояла й перемогла.

На момент, коли відбувалася ця зустріч, думки про війну залишалися далекими, варіативними, ніби гіпотетичними. Уявлення про майбутнє було радше оптимістичним і світлим. Але вранці 24 лютого почалося повномасштабне вторгнення. І вже того ж дня в спільному чаті клубу з'явилися сотні, якщо не тисячі, повідомлень. Вони стосувалися всього: допомоги з евакуацією компаній і родин, підтримки військових підрозділів, організації логістики, пошуку ресурсів. Із того дня життя клубу змінилося разуче і, по суті, назавжди.

Але, мабуть, найважливіше, що відбулося за цей час у житті клубу, і що я особисто дуже гостро відчув, — стан перших двох-трьох днів після 24 лютого. Розгубленість, невпевненість, страх і тотальна невизначеність видавалися настільки сильними, що знайти опору самостійно, одноосібно було майже неможливим. Не було зрозуміло, на що спертися — внутрішньо, психологічно, екзистенційно.

25 лютого з'явилося просте повідомлення: «Давайте зустрінемося. Пообідаємо. Поговоримо». Ми зустрілися в ресторані нашого одноклубника й після цього в перші місяці війни збиралися щодня — усі, хто був у Дніпрі, хто виїздив — приїздив. Наші щоденні обіди стали «точкою збірки» — певним оперативним штабом, який вирішував не лише поточні питання окремих компаній чи людей. Це був дружній терапевтичний простір. Ми обговорювали свої страхи, ділилися інформацією «з полів», із фронту, з життя свого і наших родин, іноді просто жартували, хоча це було вкрай складно. Це був обмін страхами, сумнівами, і головне — підтримкою. Саме так плететься складна тканина людських стосунків, присутня всередині кожної спільноти.

Подібна складна тканина клубних стосунків плелася в нашому місті й сто п'ятдесят років тому. Про це ми дізналися майже випадково. Практично з самого початку заснування нашого бізнес-клубу ми почали проводити навчальні дні. В основі цього навчання, поруч із професійною бізнес-освітою, ми свідомо заклали гуманітарну складову. Ми запрошували провідних спікерів, викладачів, практиків, митців, управлінців гуманітарної сфери нашого регіону та України.

З локальними істориками у нас поступово сформувався особливий вид взаємодії. Ми почали не просто слухати лекції, а проблематизувати, формувати запити на дослідження — ті, яких до цього ніхто не проводив. Фактично ми разом почали відкривати білі плями в історії нашого надзвичайно складного міста і регіону.

КАТЕРИНОСЛАВСЬКИЙ : АНГЛІЙСЬКИЙ КЛУБ :

Історія найбільш відомого та фешенебельного «джентльменського» клубу міста Катеринослава була майже повністю стерта зі скрижалей культурної спадщини міста після його закриття під час революційних подій початку ХХ ст. Лише в останні десятиліття історію клубу частково дослідили.

Чому найвпливовіший клуб часів Катеринослава мав назву Англійський? Хто входив до складу членів клубу та його правління? Чим займалися у клубі? Якими були соціальні та культурні функції клубу в міському середовищі? Де саме розташовувався клуб у нашому місті, які локації він змінив? Яким є походження будівель клубу, хто їх проєктанти та в чому полягають його архітектурні особливості? Коли Англійський клуб врешті-решт припинив існування?

Заснування Англійського клубу та походження його назви

Катеринославський Англійський клуб — найбільш впливовий клуб міської еліти середини ХІХ — початку ХХ століть. В умовах фактичного зародження міського середовища він являв собою провідний заклад для комунікації елітарного сегменту міської громади.

Англійський клуб відкрили 13 (25 — за новим стилем) грудня 1838 року. Про це, зокрема, повідомляє «Краткая историческая записка к 75-летнему юбилею Екатеринославского Клуба» (1913):

«Заснований Клуб та веде своє літочислення згідно з параграфом 1-м Статуту, з 13-го грудня 1838 року»¹.

Дата заснування Англійського клубу надалі урочисто відзначалася кожного року та стала корпоративним «клубним святом».

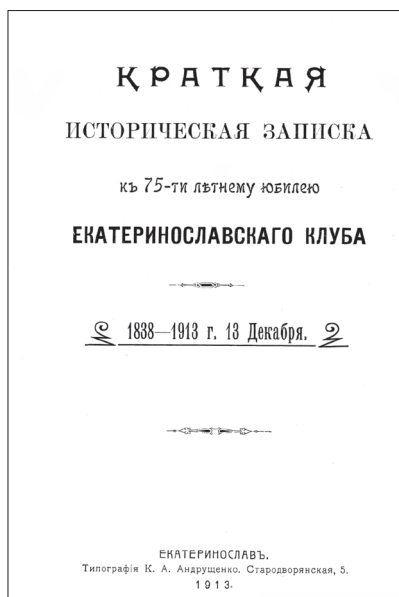
У Статуті клубу параграф № 1 гласив: «Заснування Клубу. Катеринославський Клуб заснований 1838 року, грудня 13 дня. Від цього дня Клуб веде своє літочислення та щорічно святкує його обіднім столом чи балом». Параграф № 2 гласив: «Печатка Клубу. Клуб має свою печатку: гладке поле з написом “Печатка Катеринославського Клубу”, яка завжди повинна зберігатися у Старшин — чергового чи завідувача господарської частиною»².

Перший клуб міста отримав назву Англійський, згідно з традицією заснування подібних закладів у Російській імперії, яка проявилася в другій половині ХVІІІ ст. у столичних містах (Санкт-Петербург та Москва), а на початку ХІХ ст. прийшла на Південь України (Керч, Одеса).

Перший Англійський клуб у тодішній імперії відкрили у Санкт-Петербурзі 1770 р., в Мо-

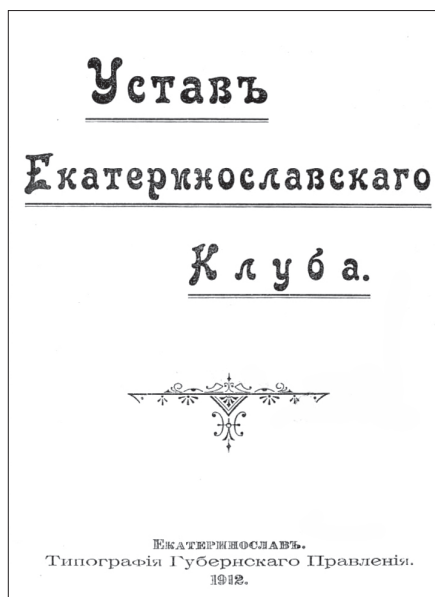
¹Краткая историческая записка к 75-летнему юбилею Екатеринославского Клуба. 1838—1913 г. 13 Декабря. Екатеринослав : Типография К. А. Андрущенко, 1913. С. 3.

²Устав Екатеринославского Клуба. Екатеринослав : Типография Губернского Правления, 1912. С. 3.

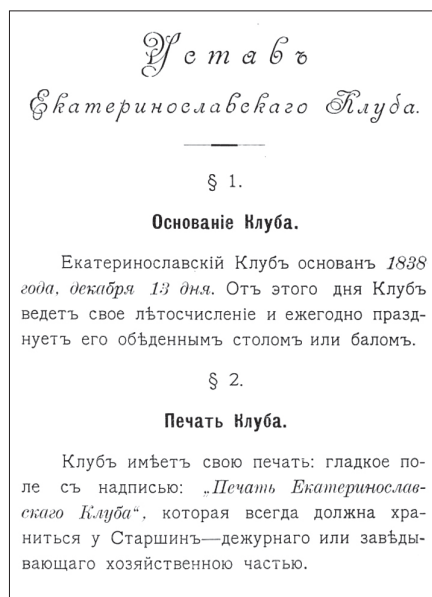
1. Исторична записка Англійського клубу 1913 р. Титульна сторінка.

1. Historical note from the English Club, 1913. Title page.

2. Статут Англійського клубу. Титульна сторінка видання 1912 р.

2. Charter of the English Club. Title page of the publication, 1912.

3. Перша сторінка видання Статуту клубу 1912 р. із датою заснування.

3. First page of the Charter of the Club, 1912, showing the date of the club's foundation.

скві — трохи пізніше, 1772 р. Засновниками цих клубних закладів, як правило, були корінні британці. Зокрема, перший Англійський клуб у Петербурзі заснував знаменитий фабрикант шотландець за походженням Франц Гарднер.

В історії виникнення Англійських клубів у всій імперії, й зокрема в Катеринославі, далася взнаки мода на все «англійське» у тодішній дворянській елітарній культурі. Для глибоко провінційного Катеринослава, «забутої південної столиці», назва клубу була додатковою ознакою провінційних гордощів, укотре давала привід підкреслити, що «і ми не гірші». Щоправда, необхідно зазначити, що майже нічого англійського в клубі від початку не було.

Відкриття клубу відбулося 13 грудня 1838 року з дозволу цивільного губернатора Андрія Олександровича Пеутлінга. Він перебував на посаді з 1837 до 1847 рр. Дійсний статський радник

А. О. Пеутлінг, талановитий адміністратор, був сином Симбірського та Уфимського генерал-губернатора Олександра Пеутлінга.

У період губернаторства А. О. Пеутлінга в краї поживалося культурне життя: зокрема заснована перша газета (1838 р.), відновлена діяльність губернської публічної бібліотеки (первісно відкрита 1834 р.) та відкрито Англійський клуб.

Крім цього, як свідчать архівні документи, А. О. Пеутлінг докладав питомих зусиль для покращення стану розвитку міста Катеринослава. Зокрема, за його часів було зроблено перші спроби прокладання колекторів у центральній частині міста (вони називалися офіційно «Кам'яна труба»), в які частково сховали річки, що витікали з міських балок. Це створило певні передумови для подальшої кардинальної реконструкції центру Катеринослава, проведеної за часів наступного губернатора А. Я. Фабра (з 1847 по 1857 рр.).

32. Театр Англійського клубу. Фасад до реконструкції. Фото 1930-х рр.

32. The English Club Theatre. The facade before reconstruction. Photo taken in the 1930s.

33. Театр Англійського клубу. Фасад до реконструкції. Фото 1931 р.

33. The English Club Theatre. The facade before reconstruction. Photo taken in 1931.

34-35. Дати заснування Англійського клубу та спорудження нової будівлі театру.
34-35. Dates of the founding of the English Club and the construction of the new theatre building (now the T. H. Shevchenko Theatre).

36. Театр Англійського клубу – нині театр імені Т. Г. Шевченка. Сучасний вигляд.
36. The English Club Theatre, now the T. H. Shevchenko Theatre. Modern appearance.

❖ КАТЕРИНОСЛАВСЬКЕ ❖ ГРОМАДСЬКЕ ЗІБРАННЯ

Структура та число членів

Друге за значенням бізнесово-клубне об'єднання Катеринослава із суспільно-культурними функціями, Громадське зібрання, згадується в джерелах, починаючи з 1890-х років. Громадське зібрання було засноване 1892 р. У звіті за 1909 р. сказано: «Звітний рік був 18 роком існування клубу»¹⁰⁵⁾.

Порівняно з історією Англійського клубу історія Громадського зібрання має значно слабше документальне забезпечення. Більш-менш детально реконструйована історія двох клубних споруд — будинку Бродського (сучасна адреса — вул. Воскресенська, 10) та театру-клубу Громадського зібрання (сучасна адреса — вул. Воскресенська, 6).

Громадське зібрання, вірогідно, ґрунтувалося на аналогічному Англійському клубові безстановому принципі. Звертає на себе увагу локалізація будівель Громадського зібрання безпосередньо поруч із новою будівлею Англійського клубу. Навіть спорудження театральних будівель Англійського клубу та Громадського зібрання датується одним і тим самим роком — 1913.

Наочне суперництво обох установ служить історичним натяком на те, що Громадське зібрання виникло як певний конкурент Англійському клубові.

У 1909 р. «Громадське зібрання вступило при складі 334 членів, завершило ж його при 442 членах, що склало збільшення на 88 осіб. У це число ввійшло 90 нових членів та кілька осіб старих членів, які не відновили своїх внесків протягом останніх років. З числа ж членів 1908 р. не відновили своїх внесків досить небагато осіб (гастково за смертю, гастково за виїздом в інші міста на мешкання)»¹⁰⁶⁾.

Загальний баланс Громадського зібрання на 1910 р. склав 143885 крб 80 коп.¹⁰⁷⁾

На жаль, конкретні персональні відомості щодо правління Громадського зібрання фіксуються в довідкових виданнях лише 1910-х років, тобто в останній період його існування. Зокрема, в довідкових виданнях «Весь Екатеринослав» за 1913 та 1915 рр. міститься інформація про керівництво та старшин зібрання. Так, станом на 1913 та 1915 рр. Головою Ради старшин з малих літер названий «М. И. Болоховский, Садовая 8», товаришем (тобто заступником) голови «Ф. Гиммельфарб, Казачья ул. уг. Троицкой».

Список Старшин Громадського зібрання на 1913 р.:

«Старшини:
Д-р Барський.
Д-р Вітлін.
Моцкін.
І. Кофман.

¹⁰⁵⁾Отчет Екатеринославскаго Общественнаго Собрания за 1909 год. Екатеринослав : Электро-Художественная Типография Н. И. Бухмана, 1910. С. 1.

¹⁰⁶⁾Там само.

¹⁰⁷⁾Там само.

94. Берег Дніпра та приміщення клубу.
Поштівка початку XX ст.
94. The banks of the Dnipro River and the Club's premises.
Postcard dating from the early 20th century.

95. Берег Дніпра та пристань клубу.
Поштівка початку XX ст.
95. The banks of the Dnipro River and the Club's jetty.
Postcard dating from the early 20th century.

96. Берег Дніпра та пристань клубу.
Поштівка початку XX ст.
96. The banks of the Dnipro River
and the Club's jetty. Postcard dating
from the early 20th century.

97. Берег Дніпра біля яхт-клубу.
Поштівка початку XX ст.
97. The banks of the River Dnipro near the Yacht
Club. Postcard dating from the early 20th century.

27. «Вега».
 28. «Комета».
- Службові судна:*
29. Переправа.
 30. Рятувальний.
 31. Каюк для переправи.
 32. Каюк для переправи.
 33. Дуб.
 34. Дуб.

Судна, які належали членам Катеринославського яхт-клубу на 1914 р.¹⁶⁴⁾

№	Назва судна	Власник
<i>Мотоботи:</i>		
1.	«Альбатрос»	Н. Н. Байдак
2.	«Кічкас»	О. Ф. Марк
3.	«Без назви»	О. Ф. Марк
4.	«Міг»	В. О. Григораш
5.	«Без назви»	В. Є. Гофман
6.	«Запорожець»	П. П. Зуйченко
7.	«Діана»	Л.Ф. Пікре
8.	«Муха»	Д. М. Мухін
<i>Швертботи:</i>		
9.	«Зоя»	В. Г. Воронін
10.	«Скіф»	С. С. Анісімов
11.	«Парижанка»	Г. Г. Кен
12.	«Рокіт»	О. І. Червінський
<i>Шлюпки:</i>		
13.	«Валькірія»	М. М. Зайончковський
14.	«Васька»	Д. В. Андожський
15.	«Хвиля»	П. Є. Голосов
16.	«Крижинка»	П. В. Марков
17.	«Ірина»	М. М. Епштейн
18.	«Зиб»	Г. К. Якубовський
19.	«Українка»	П. П. Зуйченко
20.	«Пантера»	Г. Г. Сакович
21.	«Вова»	А. А. Поляков
22.	«Ластівка»	І. П. Єрмоленко
23.	«Еол»	О. Б. Беленький
24.	«Буря»	Л. І. Калугін
25.	«Чайка»	С. Я. Скубицький
26.	«Забава»	Б. В. Брюхачов

¹⁶⁴⁾ За матеріалами: Отчет о деятельности Екатеринославского Яхт-Клуба за 1914 год... С. 6—7.